

'היהודים אשר במצרים שולחניים ובעלי סחורה ומשא ומתן'

פעילותו המסחרית של אברהם קולון במצרים במאה ה־17

אברהם דוד

א. מבוא

על חלקם של היהודים בפעילות המסחרית במצרים בימי־הביניים, בעיקר מן התקופה הפאטמית ואילך — נכתב לא מעט; ¹ אולם חקר הפעילות המסחרית שלהם במאה ה־16 נמצא אך בראשיתו.² חלקם של יהודי מצרים במסחר היה רב יותר מאשר חלקם בענפי כלכלה אחרים, כגון מלאכה,³ חכירה (אילתזאם, מוקאטעה) או עסקי כספים.⁴ המסחר היה ענף הכלכלה הרווחי ביותר והבטוח ביותר, משום שלא היה נתון לפיקוחם של אנשי הרשות; שאר ענפי הכלכלה היו תלויים בהם לא במעט. משברים כלכליים, שפקדו את מצרים, הניעו יהודים רבים לעבור לעיסוק במסחר החל מן המחצית

הפניית כיבליוגראפיות — בסוף המאמר.

אני מבקש להודות למנהלי הספריות שברשותן קטעי הגניזה המרובים הנזכרים והמתפרסמים במחקר זה: פרופ' מ' רבינוביץ, מנהל ספריית בית המדרש לרבנים בני־ירוק; ד"ר ס' רייף, מנהל יחידת הגניזה בספריית אוניברסיטת קמברידג'; פרופ' ד' גולדנברג ממכון אננברג בפילאדלפיה, מנהל ספריית היברו יוניון קולג' בסניסינאטי, ואחרים, שהתירו לי להשתמש באוצרותיהם והיטיבו עמי בדרכים שונות. מחקר זה משולב במפעל 'אוריניס יודיקוס' (המקורות לתולדות היהודים בארצות האסלאם) שבמכון בן־צבי.

- 1 בהקשר לכך יצוינו מחקריו של ש"ד גויטיין — ראה: גויטיין, החברה; מחקריו של א' אשתור (שטראוס), שהחשובים בהם — ראה: אשתור, יהודים, במיוחד מאמר שמיני; אשתור, מסחר. דיון מקיף במיוחד על יהודי מצרים — ראה: אשתור, תולדות, א, עמ' 172-201; ב, עמ' 124-179; וסיכום ביבליוגרפי — ראה: דוד, השתלבות, עמ' טו-טז, הערות 1-3.
- 2 מחקרים שונים אמנם דנים במעורבותם של יהודי מצרים בחיים הכלכליים, אך מעט ובאופן חלקי — ראה: בראודל, עמ' 817-823; בארון, עמ' 233-252; בשן, חופש, עמ' 105-166 (והספרות המובאת בעמ' 106-107); גרבר, עמ' 38-67; רוזן, עמ' 101-131; דוד, השתלבות, עמ' טו-טז. סקירה קצרה על המסחר היהודי במצרים במאות 16-18, בעיקר על סמך מקורות הלכתיים — ראה: בשן, חיי, עמ' 63-89.
- 3 ידוע אך מעט על בעלי־מלאכה יהודים במצרים; הם עסקו בעיקר במלאכות הקשורות לתעשיית המזון (מסיבות דתיות, כמובן) — ראה: דוד, מעמדם, עמ' 87-88; בשן, חיי, עמ' 107-111.
- 4 ראה: דוד, מעמדם, עמ' 90-95; דוד, ר' יצחק, עמ' 368-370; רינטר, עמ' 8-13; בשן, חיי, עמ' 93-102. דיון מקיף יותר — ראה: שטובר, עמ' 68-94.

השנייה של המאה ה-15.⁵ ידיעות העולות על מעורבות יהודי מצרים בענפי המסחר ממקורות ערביים ותורכיים ואף ממקורות יהודיים (בעיקר הלכתיים), הינן חלקיות. לעומת זאת מצוי מידע רב במסמכי הגניזה, שעשרות רבות מהם, ואולי מאות, קשורים לסוגיות המסחר היס-תיכוני; שפע זה מלמדנו על חלקם של יהודי מצרים במסחר עד לפרטי פרטים.

יש לשער שהיהודים שעברו לענפי המסחר התגוררו בערי החוף — שבהן התרכז המסחר הבינלאומי בין המזרח למערב. ר' דוד אבן אבי זמרה (הרדב"ז), שבתשובותיו בהלכה מצויות ידיעות חשובות על יהודי מצרים, מציין בהקשר לעיר דמיאט: 'עיקר דירת היהודים בה, מפני שהיא לחוף הים, דפוק חזי [צא וראה] כמה מדינות [ערים] יש במלכות מצרים שאינם לחוף הים ואין ישראל דרים בה'.⁶ ובאותה תשובה הוא מדגיש ש'באים לדור בה ולהתיישב בה מפני שהיא קרובה לים לישא וליתן עם ספינות הבאות'. ממקורות הגניזה ומן הספרות ההלכתית מצטיירת תמונה דומה גם בערי חוף אחרות: ראשיד⁷ ואלכסנדריה — שהיתה עיר הנמל החשובה מכולן.⁸ קאהיר, המכונה במקורותינו 'מצרים', שהיתה צומת מרכזי בחיי המסחר היבשתי; מכאן, על הגילוס ויובליו, הועברו סחורות לערי הנמל.⁹ באיגרת מירושלים, בשנת רמ"ח (1488), כתב ר' עובדיה מברטנורא על יהודי קאהיר:

ויש בין היהודים אשר במצרים שולחניים ובעלי סחורה ומשא ומתן, כי הארץ רחבת ידיים והרוח מצוי בה מאד, בכל עת ובכל רגע, ואין בכל הארצות כארץ מצרים לסחורה ולהתעשר בה האדם. ואין מספר לגרים הנמצאים בה מכל הגויים ומכל הלשונות,¹⁰ והולכים בה בלילה כביום, כי בכל הרחובות והשוקים אבוקות דולקות בלילה, והאנשים ישנים בלילה בארץ על פני החנויות ובדרכים אשר יתפרצו.¹¹

ממסמכי הגניזה ניתן ללמוד רבות על מהותו של המסחר, שבו לקחו היהודים חלק מרכזי. יהודים הרבו לעסוק בסחר מקומי ובינלאומי במגוון רחב של מוצרי צריכה, בעיקר בשני תחומים: המזון והטכסטיל.¹²

- 5 ראה: אשתור, תולדות, ב, עמ' 157-172.
- 6 שו"ת הרדב"ז, סימן קפב. בעניינה של קהילה יהודית בדמיאט בתקופת הרדב"ז — ראה: דוד, 'ישובי', עמ' 19.
- 7 ראשיד (Rosetta) היתה בימי הביניים מקום שוק בלבד. בגניזה שרדו אך מעט מסמכים הנוגעים ליהודים שם — ראה: אשתור, יהודים, III, עמ' 7-8. אולם במאה ה-16 הולכות ומתברות הידיעות על יהודים היושבים בעיר זו, ורבים מהם עסקו במסחר.
- 8 על פעילות כלכלית ניכרת של יהודים בערים אלו, על-פי מקורות שונים, ובעיקר על סמך מסמכי הגניזה — ראה: דוד, 'ישובי', עמ' 16, 26, ולהלן.
- 9 על מקומה המרכזי של קאהיר בסחר מקומי ובינלאומי בסוף ימי הביניים — ראה: אשתור, מסחר (במפתחות).
- 10 הכוונה לסוחרים זרים הבאים בעיקר מארצות אירופה השונות, וראה בהמשך.
- 11 ראה: הרטום ודוד, עמ' 74; אשתור, תולדות, ב, עמ' 150-160.
- 12 סיכום ענייני זה — ראה: בשן, חיי, עמ' 69-89.

בתחום המזון: במצרים גידלו תבואה, אך בשנות בצורת ייבאו תבואה ממקומות אחרים¹³ — כגון חטה ושעורה¹⁴ ואורז, שיובא לאלכסנדריה¹⁵ ושווקוהו משם גם לארץ-ישראל דרך נמל עכו;¹⁶ ירקות, כגון פלפלים,¹⁷ שאף ייצאום לוונציה,¹⁸ פולים, שאף הם יוצאו לאיטליה, ובכלל זה לוונציה,¹⁹ מלפפונים-כיאר ייצאו ממצרים לאיטליה,²⁰ אפונים,²¹ בצלים,²² סוכר,²³ שומים²⁴ ועוד; פירות — כגון חרובים,²⁵ צימוקים;²⁶ תבלינים,²⁷ כגון זנגביל²⁸ ועפראן;²⁹ שמן³⁰ (נראה שהכוונה לשמן-זית שיובא למצרים מצרפת ומספרד,³¹ ודאי גם מארץ-ישראל); מוצרי חלב, כמו תמאה³² וגבינה;³³ ובמצרים אף סחרו בין,³⁴ שחלקו יובא מארצות חרץ כגון קנדיאה.³⁵ הסחר בין היה מוגבל לתצרוכת פנימית בלבד, משום שנאסר על המוסלמים להשתמש בו, ורק לד'מים, היינו לנוצרים וליהודים, הותר השימוש בו לצרכי פולחן — ומשום כך הותר להם לייבאו אך במידת הצורך.

היהודים הרבו לעסוק, גם בתחום הטכסטיל. הם קנו ומכרו בגדים ואריגים שיובאו

- 13 ראה: אשתור, מסחר, הערך grain במפתחות.
- 14 בהמ"ל 12, 3307, ENA; קמברידג', TS Misc. 28, 1080J, CUL. OR. 1080J, 17, 33; TS 10J 134
- 15 ראה: אשתור, מסחר, עמ' 244. בעניין הסחר באורז ראה: בהמ"ל 2, ENA 2808.
- 16 ראה: שאלות מהרי"ט, סימן רכג, עמ' רלז-רלט.
- 17 אוקספורד 14, fol. 13, MS. Heb. C.; קמברידג' 25, 24, 13J, TS 10J 31, 11; פילאדלפיה 420; וראה: שוחטמן, מקורות, עמ' 60; בניהו, תעודות, עמ' רכז, רלה.
- 18 קמברידג' 168, 28, TS Misc.; על הסחר בפלפל, שמרכזו היה באלכסנדריה בסוף ימי-הביניים — ראה: אשתור, מסחר, עמ' 249 ואילך.
- 19 קמברידג' 168, 28, TS Misc.; ראה: אסף, מקורות, עמ' 200-203.
- 20 בהמ"ל 46, 1178, ENA; קמברידג' 31, 4, 6J, TS; ראה: שוחטמן, מקורות, עמ' 64; בניהו, תעודות, עמ' רכו-רלב, רמ, רמב-רמו.
- 21 בהמ"ל 12, 3307, ENA.
- 22 שם.
- 23 קמברידג' 313, 145, TS AS; בהמ"ל 2, 2808, ENA; ושינגטון — אוסף פריז 41.
- 24 בהמ"ל 12, 3307, ENA.
- 25 בהמ"ל 12, 3307, ENA.
- 26 מוצרי VII 16 (A16); בהמ"ל 12, 31, ENA NS; 6a, 4101, ENA; קמברידג' 34, 12, 10J, TS 323, 28, TS NS ועוד.
- 27 התבלינים הגיעו מחיג'אז ומהודו לאלכסנדריה, ומשם העבירום לאירופה — ראה: אשתור, מסחר, עמ' 397 ואילך.
- 28 קמברידג' 25, 24, 13J, TS 10J 16, 32; מאנצ'סטר — ג'ון ריילנדס, גאסטר 1861, 8 ועוד..
- 29 בהמ"ל 12, 3307, ENA; קמברידג' 16, 16, 8J, TS.
- 30 קמברידג' 89, 145, TS AS; 15, 35, ENA NS.
- 31 ראה: אשתור, מסחר, הערך olive oil במפתחות.
- 32 בהמ"ל 12, 3307, ENA.
- 33 בהמ"ל 12, 3307, ENA; קמברידג' 15, 9, 13J, TS AS 203, 161; ועוד.
- 34 בהמ"ל 14, 2738, ENA; קמברידג' 254, 1080J, CUL. OR. 1080J, 25, 13J, TS ועוד.
- 35 כגון: קמברידג' 51, 338, TS NS; וראה: בניהו, עסקי, עמ' 257-258, 263.

מארצות שונות,³⁶ ובכלל זה מצפת:³⁷ אריגי משי למיניהם,³⁸ צמר לסוגיו³⁹ ועורות התאוו, יוצאו ממצרים לאנקונה ולוונציה.⁴⁰

יהודים סחרו במוצרי צריכה נוספים, כגון: בשמים;⁴¹ אסקמוניה (צמח מרפא שיובא מצפת, ושוקק דרך מצרים לוונציה);⁴² שעווה,⁴³ שיוצרה בטריפולי שבסוריה⁴⁴ וכנראה גם במקומות אחרים מחוץ למזרח;⁴⁵ סבון, שיובא מארצות שונות באירופה⁴⁶ ואף מארץ-ישראל, בעיקר מירושלים;⁴⁷ נוצות (של יענים, לקישוט);⁴⁸ נייר,⁴⁹ שיובא למצרים מאירופה (מאיטליה);⁵⁰ עם זאת, גם במזרח ייצרו נייר⁵¹ וספרים.⁵²

להנפקת מטבעות יובאו מאירופה למצרים מתכות כגון: עפרות זהב;⁵³ נחושת,⁵⁴ שיובאה בעיקר מוונציה,⁵⁵ ועופרת.⁵⁶ העופרת היתה מיובאת למצרים בעיקר מוונציה וממכרות ביוגוסלביה,⁵⁷ ואולי גם ממאקדוניה, שיהודיה היו מעורבים מאוד במאה ה-

- 36 על יבוא מוצרי טכסטיל למצרים מארצות אירופה ומצפת בסוף ימי-הביניים — ראה: אשתור, מסחר, הערכים silk, wool, cloth במפתחות.
- 37 ראה: דוד, השתלכות, עמ' יט-כח.
- 38 בהמ"ל 3307,12; ENA 3307,12; פילדלפיה 420; קמברידג' 264,64; TS NS 38; TS Misc. 10,80; TS 10J 31,11 ועוד.
- 39 פילדלפיה 420; קמברידג' TS Glass 16,295; ראה: דוד, השתלכות, עמ' יט-כב.
- 40 קמברידג' TS 13J 24,25; TS Misc. 22,5; ראה: אסף, עמ' 202-203; שותטמן, מקורות, עמ' 64; בניהו, תעודות, עמ' רכח-רכט. מקורות נוספים — ראה: השתלכות, עמ' טז, הערה 5.
- 41 בהמ"ל 1178,46; ENA 1178,46; קמברידג' TS 10J 31,11; מאנציסטר — ג'ון ריילנדס, גאסטר B 2162 ועוד.
- 42 אסקמוניה הוא סם משלשל, שהופק משרוש Convulvulus Scamonia שגדל באזור סוריה ודרום תורכיה, והיה מבוקש ביותר בארצות אירופה — ראה: הייד, מסחר, עמ' 669-670. צמח מרפא זה מוזכר כבר בחיבוריו הרפואיים של הרמב"ם — השווה: הרמב"ם, רפואה, עמ' 130, 182, 226, 261. מסמך בעניין שיווקו מצפת לוונציה דרך מצרים מצוי באוסף הגניזה, קמברידג' TS 10J 31,11, ופורסם: דוד, השתלכות, עמ' כד-כח.
- 43 בהמ"ל 4101,6a; ENA 3307,12.
- 44 ראה: משה באסולה, עמ' 37.
- 45 ראה: אשתור, מסחר, עמ' 247, 316, 482.
- 46 ראה: אשתור, מסחר, הערך soap במפתחות.
- 47 ראה: כהן, מצרים, עמ' 232-240. על מסחר בסבון ('צאבון') במצרים ראה: אוקספורד MS. Heb.C 72 fol. 15; בהמ"ל 35,15; ENA NS ועוד.
- 48 ראה: דוד, רובי"ז, עמ' 131-134, ובהמשך.
- 49 קמברידג' CUL. OR. 1080J, 246; TS NS 292,37; פילדלפיה 420 ועוד.
- 50 ראה: אשתור, מסחר, הערך paper במפתחות.
- 51 ראה: אשתור, מסחר, עמ' 210.
- 52 קמברידג' CUL. OR. 1080J 246; בהמ"ל 35,12; ENA NS ועוד; ראה: בניהו, עסקי, עמ' 265-255.
- 53 קמברידג' TS AS 145,85.
- 54 אוקספורד MS. Heb.C. 13, fol. 24; MS. Heb.C 72 fol. 15.
- 55 ראה: אשתור, מסחר, עמ' 156-159.
- 56 אוקספורד MS. Heb. C. 13, fol. 24.
- 57 ראה: אשתור, מסחר, עמ' 159-160.

16 בחכירת מכרות, הפקת מתכות מהם ושיווקם.⁵⁸ בין הסוחרים היהודים שעסקו בייבוא וייצוא, היו שיצרו קשרי מסחר עם נציגי מעצמות המסחר האירופיות, בעיקר עם קונסולים מסחריים מוונציה שישבו באלכסנדריה.⁵⁹ סוחרים יהודים רבים העסיקו סוכנים במרכזי מסחר, במצרים ומחוצה לה; סוכנים אלה, המכונים במקורותינו 'פאטור',⁶⁰ ניהלו את עסקי המסחר בשמו של הסוחר.⁶¹ נשתמרו באוצרות הגניזה איגרות רבות ששיגר סוחר אל סוכנו, ובהן הוראות ופרטים הנוגעים למכירה או לקנייה, וכן איגרות רבות של סוכנים המדווחים למעסיקם, לעתים בפרוטרוט, על ביצוען של עסקאות או אי ביצוען, ולעתים על קשיים הכרוכים במילוי תפקידם. באותן התכתובות נכללים פרטים מעניינים על מהותו של המסחר במצרים ומחוצה לה באותה עת.

עוד עולה ממסמכי הגניזה, שבפעילות המסחרית נטלו חלק לא רק סוחרים יהודים ממוצא מזרחי (מוסתערבים), אלא אף רבים שהיגרו למצרים מארצות אירופה — וזאת על־פי כינוייהם של הכותבים או כתיבת ידם. עם אלה נמנו רבים מקרב מגורשי ספרד,⁶² שרבים מהם התיישבו בעריה המרכזיות של מצרים; אשכנזים שבאו מארצות מערב אירופה ומרכזה,⁶³ וכן יהודים איטלקים. במצרים (קאהיר) היתה קהילה איטלקית (לועזים);⁶⁴ אך לא בהכרח סוחרים יהודים מאיטליה התיישבו שם.⁶⁵ ייתכן שיחידים, ואולי אף רבים מהסוחרים ממוצא איטלקי, שהו בה שהות זמנית והשתלבו

58 ראה: יעקבסון, יהודים, עמ' 80-95.

59 על הקונסולים המסחריים באלכסנדריה בסוף ימי הביניים, שכלל הנראה ישבו אך ורק בעיר זו —

ראה: אשתור, מסחר, הערכים במפתחות consulates in Alexandria: consuls in Alexandria. בגניזה הקאהירית נזכרים כמה קונסולים, אם בתארם בלבד ואם בשמותיהם — ראה למשל: מוצרי II 188 (L 190) בהמ"ל 1178,46; ENA; קמברידג' TS NS 264,64; TS Misc 10, 238; 10J 16,25.

60 fattore הוא מונח איטלקי לפקיד הסוחרים, בערבית: ואכיל אל-תוג'אר (Wakil al-tujjar). בעל משרה זו היה מקובל במצרים בימי הביניים — ראה: גויטיין, החברה, א, עמ' 186-192.

61 על הפאטוריה והפאטורים במקורות העבריים כשיטה בניהול המסחר במאה ה-16 — ראה: גרבר, עמ' 54-55; רוזן; בשן, חיי, עמ' 74-75.

62 על מגורשי ספרד שהגיעו למצרים לאחר הגירוש לא נכתב מחקר מסכם, ולפי שעה — ראה: אשתור, תולדות, ב, עמ' 441-492.

63 משרידיה של הגניזה הקאהירית, ואף ממקורות הלכתיים אחרים עולה שבמצרים (לפחות בקאהיר) ישבו יהודים אשכנזים — ראה: דוד, לתולדות, עמ' 27-32; טורניאנסקי, עמ' 149-210. עם חכמי מצרים שבלטו במיוחד במאה ה-16 נמנו החכם המפורסם ר' בצלאל אשכנזי, ר' יצחק לוריא אשכנזי (האר"י), וכמה מבני משפחת קשטלצו; על בני משפחה זו במצרים — ראה: דוד, קשטלצו, עמ' רפב-רפז. שרדו איגרות בענייני מסחר, שונשלו בידי סוחרים אשכנזים: יצחק בן יחיאל — מוצרי IIIa 9 (L 2) וקמברידג' TS AS 214,40; שני קטעים אלו מצטרפים לכדי מסמך אחד; איגרת מתחיה אשכנזי מראשיד לבנו אשר היושב במצרים (קאהיר) — קמברידג' TS 13J 24,25.

64 כך מצינו באחד ממסמכי הגניזה הקאהירית — איגרת ששוגרה כמסתבר לקאהיר בידי אלמנה פלוגית, אל 'קהל הקדוש המשוכח הזה קהל הלועזים' — בספריית ג'ון ריילנדס שבמאנצ'סטר, אוסף גאסטר B 4349.

65 אין בידינו אלא מעט ידיעות על יהודים איטלקיים במצרים — ראה ליטמן, עמ' 31.

בענפי המסחר הביניבשתי שהתנהל בין מצרים למרכזי המסחר באיטליה כמו: ונציה, אנקונה, פירנצה, גנואה ונאפולי,⁶⁶ שסחרו עם ארצות הלבנט. עדות לפעילות מסחרית של שני יהודים איטלקים, שעסקיהם היו פרושים אף באלכסנדריה, מצינו באחת מתשובותיו של ר' יצחק יהושע לאטיש — מחשובי החכמים בפאראה במחצית השנייה של המאה ה-16; וזאת בדין ודברים בין דון יצחק בן שמואל אברבנאל מפאראה⁶⁷ (נכדו של החכם הספרדי המפורסם דון יצחק אברבנאל) ובין 'מרת אורא', אלמנת ר' שלמה יחיאי, שנהרג על קידוש השם במאורעות אנקונה בשנת שט"ו (1555).⁶⁸ לשלמה יחיאי היו עסקי מסחר בשותפות עם דון יצחק אברבנאל, והוא ניהל את עסקיו עם אלכסנדריה שבמצרים, שם גם ישבה אשתו, 'מרת אורא', ושני בניה.⁶⁹ כשנתפס שלמה יחיאי באנקונה, הוזרמו כל הנכסים שהיו בחזקתו. אלמנתו תבעה לקבל את חלקו של בעלה בעסקי השותפות עם דון יצחק אברבנאל. בשנת שכ"ו (1566), כשהגיעו סחורותיו של דון יצחק אברבנאל מונציה לאלכסנדריה, השיגה האלמנה פסק־דין בכית־הדין של 'מצרים' (קאהיר) בדבר עיכוב סחורותיו, עד שישלם דון יצחק אברבנאל חובו. פסק מעין זה לא היתה יכולה לקבל באלכסנדריה, משום שבעיר זו היתה השפעה רבה של ונציה על הסוחרים היהודים. וזו לשון המשיב בראש תשובתו:

באליכסאנדריאה של מצרים היו סחורות⁷⁰ מהמרומם השר הנדיב דון יצחק אברבנאל יצ"ו וב"ד מצרים⁷¹ עכבוהו מפני טענות נשים תובעות לו בלי ראיא אחרת רק שהראה לב"ד מורשה שהיה בויניזיאה ועשה לשר שובר ומסר מודעאה על השובר.⁷²

ב. איגרות בעניינו של אברהם קולון

בגניזה הקאהירית נשתמרו חמישה מסמכים המתקשרים לאחד הסוחרים היהודים ממוצא איטלקי — אברהם קולון, ששימש כפאטור (סוכן מסחרי) של הגביר יוסף ארדיעה, שמקום מושבו היה ב'מצרים' (קאהיר). אותו פאטור ניהל בשמו של הגביר

66 ידיעות שונות הנוגעות לפעילות המסחרית של ערים אלו עם מרכזי הסחר במזרח — ראה: אשתור, מסחר, הערכים consulates, consuls במפתחות.

67 בדינו ידיעות מועטות על אודותיו, בקשר למחלוקת שהיתה לו עם שני אחיו, יעקב ויהודה, על ירושת אביהם; ר' מאיר מפאדואה הוציא שני פסקים בעניין זה בשנת ש"ז (1547) — ראה: שו"ת, מתנות, עמ' 180-183; מרכס, עמ' 216.

68 ראה: זנה, עמ' 42-43, 159-161.

69 על בניו: יוסף ודוד שישבו במצרים מעיד ר' גדליה אבן יחיא — ראה: אבן יחיאי, עמ' 125א.

70 צ"ל: סחורות.

71 כלומר: קאהיר.

72 ר' יצחק לאטיש, עמ' 24-26. תשובה זו צוטטה באופן חלקי, ואף נדונה אצל: זנה, עמ' 159-161.

עסקי מסחר ענפים, בכללם עם איטליה — ונציה, ככל הנראה. מוצאו של אברהם קולון היה מאיטליה. על כך מעידים לא רק כתיבת ידו, אלא אף כינוי משפחתו, ואפשר שהיה קרוב משפחה לגדול חכמי איטליה — ר' יוסף קולון (מהררי"ק), שחי ופעל באיטליה במחצית השנייה של המאה ה-15. צאצאיו, בנו ר' פרץ ונכדו ר' יוסף, ישבו בירושלים ברבע הראשון של המאה ה-16.⁷³ שרדו בגניזה שלוש איגרות שאברהם קולון שלח למעסיקו, ובשתיים מהן מצוין במפורש הנמען: 'הגביר כה"ר יוסף ארדיעה': מוצרי (L 100) IV 93 (להלן: איגרת ב); סינסינאטי-היברו יוניון קולג', HUC 1034 (להלן: איגרת ג). באיגרת השלישית, הקטועה בראשה ובאמצעה, ניו יורק-בהמ"ל 54, ENA 2727 (להלן: איגרת א), לא שרד שמו של הנמען, אך אין ספק שאף היא נשלחה ליוסף ארדיעה (כפי שנראה להלן).

מקום מושבו של הנמען היה קאהיר 'מצרים': 'ואם ח"ו יש במצרים מגפה קשה יקח כ"ת כל הנכסים' (איגרת ג שו' 17-18). אין הכותב מציין את מקום מגוריו, אך באיגרותיו ובאיגרות נוספות נרמז שהוא ישב במצרים, כנראה בעיר נמל מרכזית (אולי אלכסנדריה?)⁷⁴ שבה התנהלו חיי מסחר תוססים עם סוחרים איטלקיים, הוא אף מזכיר שלושה מהם: ניקוליטה (איגרת א, עמוד א שו' 10); זיארמו ביוסקה (איגרת ב שו' 3); פרנסיסקו גריסוליין (איגרת ב שו' 20-21). במקום אחד הוא מציין: 'כי הספינה עריסה הולכת לויניציאה מהרה'.⁷⁵

ניתן לקבוע בוודאות כמעט מוחלטת את זמנן של האיגרות, אף שאין בהן ציון השנה: המחצית השנייה של המאה ה-16 — וזאת על סמך איזכורים של אישים אחדים, הן באיגרותיו של אברהם קולון והן באיגרת זולתו, אשר בה הוא נזכר עם אישים נוספים. באיגרת ב הוא מזכיר, בין השאר, את ר' משה לוחמית נר"ו (שו' 17). הלה נזכר גם באיגרת אחרת בענייני מסחר, ששיגר שלמה בנימין לגיסו 'כה"ר שלמה אלפרנגי'.⁷⁶ הנמען, ר' שלמה אלפרנגי, היה מחכמי קאהיר במחצית השנייה של המאה ה-16.⁷⁷ באיגרת בענייני מסחר ששיגר ר' משה ן' אבידרהם (שעוד נדון בה להלן), נזכר אברהם קולון יחד עם שני חכמים מבני דורו: 'כה"ר יעקב ן' תבון' ו'המעלם יעקב קשטרו', שחיו ופעלו בקאהיר במחצית השנייה של המאה.⁷⁸

73 ראה: דוד, חכמים, עמ' 230-236.

74 באיגרותיו הוא מזכיר כלי שיט בכינויים שונים: 'ספינה' (איגרת א, עמ' א, שורות 19, 34; עמ' ב, שורה 11; איגרת ג, שורה 11); 'דוגיאות' (איגרת א, עמ' א, שורה 17; איגרת ב, שורות 4, 13, 23); 'ג'רמי' — אנויות השטות על הנילוס (איגרת ג, שורה 6).

75 איגרת א, עמ' ב, שורות 11-12.

76 קמברידג' TS Misc. 28, 258, מעבר לעמוד, שורה 3.

77 עליו — ראה: שוחטמן, מבוא, עמ' 87-88; דוד, ר' יצחק, עמ' 368-370.

78 הראשון נזכר בכמה קטעי גניזה ובמקורות אחרים — ראה: שייבר ובניהו, עמ' קכה-קלד. השני הוא החכם המפורסם ר' יעקב קאשטרו-מהריק"ש, בנו של אברהם קאשטרו — ראה: נסים, עמ' פט-קב; שוחטמן, עוד, עמ' 393-394, 404-405; שוחטמן, מבוא, עמ' 80-82; דוד, קאשטרו, עמ' קנד, קסא-קסב; שפיגל, עמ' 5-36.

לאור מסקנתנו, שאברהם קולון פעל במחצית השנייה של המאה ה-16, לא יקשה לקבוע את שנת כתיבתן של האיגרות. על סמך תאריך חלקי המצוין בשלוש האיגרות. באיגרת ג מצוין התאריך: 'יום ב' ה' אדר'. במחצית השנייה של המאה, ה' באדר חל ביום ב' רק בשתי שנים: ש"ח (1558) ושמ"ה (1585). באיגרת ב מצוין התאריך: 'יום ה' כסליו'; "ב כסליו" במחצית השנייה של המאה ה-16 חל ביום ה' בשנים רבות, ובכלל זה בשנת ש"ח. באיגרת א מצוין התאריך 'יום ב' י"ז חשוון'; "ז מרחשון חל בתקופה זו ביום ב' בשנים אחדות, ובכלל זה שנת ש"ח. הדעת נותנת בשלוש האיגרות הללו נכתבו בפרק זמן אחד, משום שהות עניינית בחלק מהן (ראה להלן), ויש לשער שהינן חלק מהתכתבות בין שני הסוחרים; וכיוון ששנת ש"ח היא השנה המשותפת לשלושת התאריכים האמורים, הרי שקרוב לוודאי שזוהי השנה שבה נכתבו שלוש האיגרות, וסדרן באותה שנה הוא — איגרת א ב"ז מרחשון, איגרת ב ב"ב כסליו, ואיגרת ג בה' אדר.

ג. תוכן של האיגרות

אברהם קולון מדווח בשלוש איגרותיו למעסיקו על פעילותו המסחרית בתחומים מגוונים: שיווק נוצות, טכסטיל, בשמים ותבלינים, צבעים ועוד. בשלושתן הוא דן בכעיית שיווק הנוצה שלא עולה יפה. נראה שהכוונה לנוצות יענים, ולפי מקורות איטלקיים נראה, שנוצות אלו, שהובאו מאירופה בידי בני גנואה,⁷⁹ היו מצרך מבוקש למדי במצרים לצורכי קישוט. על הסחר במצרך זה במצרים מצינו ידיעות במסמכי גניזה נוספים.⁸⁰

באיגרת א, שלא כל פרטיה ברורים בשל קטיעותה, הוא כותב באריכות יחסית על עסקי הנוצה וקשיי שיווקה:

מעניין הנוצה עדיין לא מכרתי אותה כי לא ראיתי דבר שיכשר בעניי עד עתה כי עם ניקוליטה לא יכולתי לעשות דבר היום דבר לי ר' חליפה סרטור כי הדולפין⁸¹ רוצה לקנות הנוצה אלא שרוצה לתת בגדים מששים אינגראנה.⁸²

עם זאת הוא ממליץ למעסיקו להמשיך בקניית נוצות נוספות, וכותב: 'עם כל זה כתבתי לכ"ת שאם יבא לו לידו איזה מין טוב נוצה לערך טוב שיקנה אפילו שעדיין לא מכרנו את שהיא בכאן כי בע"ה לא חסר לנו מעות (עמ' א, שורות 20-24).

79 ראה: אשחור, מסחר, עמ' 482.

80 אוסף מצורי IIIa 9 (L. 2) ; קמברידג' 133 CUL. OR. 1080.J. ; בהמ"ל 56 ENA NS.I — התעודה האחרונה פורסמה: דוד, רדב"ז, עמ' 131-134.

81 כנראה כינוי לסוחר פלוני.

82 באיטלקית: in grana — אריג צבוע באדום. אני מודה לד"ר מ"ע הרטום שביאר לי מונח זה.

המוכאה: עמ' א, שורות 8-13.

מאיגרת זו נראה, שהנוצות יוצאו ממצרים לאירופה דרך ונציה, שכן הכותב מציין: 'ואם יראה לכ"ת לשלוח גם כן הנוצה שקנה עתה תעשה כמו שיראה לכ"ת כי יכול להיות שימכר כי הספינה עריסה הולכת לויניציאה מהרה ובודאי ימכר' (עמ' ב, שורות 13-8).

באיגרת ב מבקש הכותב ש'אל יחוש כ"ת שמכרנו <הנוצה> קודם שבאו הדוגיאות כי בע"ה לא נפסיד בבגדים כי <אם> דבר מועט' (שורות 13-14). ייתכן מאוד שמשמע מכאן, כי אברהם קולון מכר את הנוצה בתוך מצרים — ולא מכרה לייצוא בהובלה ימית, כפי שהיה מתוכנן מלכתחילה — בעסקת חליפין: בגדים כנגד הנוצה. באיגרת ג הוא מציין: 'ועדיין לא מצאתי למכור הנוצה' (שורות 6-7). יש להניח שהמדובר כאן במלאי חדש, שלפי שעה הוא לא הצליח למכור.

עסקי המסחר כללו גם סחר בטכסטיל. למעסיקו של אברהם קולון היו קשרים עם 'כה"ר יעקב לוחמית'⁸³ בדבר קניית 'בגדי משי פלורינוטין', מפירנצה (איגרת א, עמ' א', שורות 26-27). באיגרת ב הוא מרחיב דבריו על יצוא בגדים דרך הים: 'אודיע איך היום... באו הדוגיאות ועדיין הם'⁸⁴ לחוץ בעבור הזמן שאינו טוב היום אמר לי הערל לשלוח הבגדים ובע"ה אקח המעות'. מאותן דוגיאות שבהן יוטענו הבגדים, פורקו 'סחורות הרבה':

ובדוגיאות יש סחורות הרבה מלבד המעות שאומרים שיש מאתים אלף פרחים אומרים שיש ע"ד ארגזים קורל'⁸⁵ ונ"ד ארגזים קארבה'⁸⁶ ואלף ככרים נחושת קורס'⁸⁷ וד' מאות ככרים נחושת מתרוב'⁸⁸ וששים ארגזים כובעים וששים ארגזים בגדי משי ומאה באלאש'⁸⁹ בגדים... הבגדים הם מעטים (שורות 12-7).

מפסקה זו לא ברור, האם אברהם קולון אכן רכש סחורות אלה, או שמא אזכורן הוא בעלמא.

באיגרת ג מודיע אברהם קולון ליוסף ארדיעה על עסקות נוספות שביצע: (1). הוא קנה בשמים ברשיד, אך לא היה יכול להעבירם בדרך היבשה על גבי גמלים, ולכן העבירם ב'גרמי' — אונייה השטה על הנילוס: 'נתעכבתי ברשיד ח' ימים כי לא מצאתי גמלים וסוף שצרכתי לטעון רוב הבשמים בג'רמי' (שורות 4-6).

- 83 הלה נזכר גם באיגרת ג, שורה 19, כבעל קשרים פינאנסיים עם מקבל האיגרות.
 84 הדוגיאות (כלי שיט). המובאה בשורות 3-7, וראה גם שורות 11-12.
 85 corallo — אלמוגים; מצרף זה יובא למצרים מאירופה — ראה: אשתור, מסחר, הערך coral במפתחות.
 86 אולי carbone — פחם?
 87 סוג מסוים של נחושת.
 88 סוג אחר של נחושת.
 89 בערבית: באלה — חבילה.

(2). נוצה 'זונגביל דאכול' הוא הציע למכור ל'ר' יוסף', אך אין הוא יכול לקנותם, כיוון שהלה 'אין קונה במדודים' — היינו במזומנים (שורות 6-9).

(3). הוא מכר ג' ככרים 'מהאנייר' (שורות 9-11); אנייר — חומר אורגאני כחול לצביעת אריגים (Indigotin), המופק מצמח האינדיגו (במקורותינו הוא מופיע בכינויו: אסטיס, א-ניל ואנייר). חומר זה הובא על-פי רוב מהודו לשוקי המזרח, אך גידולו היה ידוע גם בארץ-ישראל, ומארצות המזרח הוא יוצא לאירופה.⁹⁰ אברהם קולון מציין, שמחירו 'ט' זהב ... הככר <פחות רביע>' (שורות 10-11).

הכותב מייעץ עוד לנמען לא 'להניח שום דבר ליד שום אדם' (שוליים ימניים, שורה 1) בשעה של 'מגפה קשה' במצרים, שאז רצוי ש'יקח כ"ת כל הנכסים אשר ביד כה"ר יעקב לוחמית ונרו [!] וביד כה"ר יצחק פורדוניל יצ"ו וישים אותם באוצר' (שורות 17-21).

באיגרת אחרת בענייני מסחר, המצויה באוסף הגניזה שבקמברידג' (TS NS 338),⁹¹ ששיגר ר' משה ן' אבירדהם במחצית השנייה של המאה ה-16⁹² (להלן: איגרת ד), נזכרים אישים אחדים,⁹³ ובהם גם אברהם קולון, בענייני מסחר: 'והרי אמר לו היקר כ"ר אברהם קולון איך נתן לו ק"ג קוביות לתתם לחכם כה"ר יעקב נר"ו'⁹⁴ ואמר לו שכשיעבור על רשיד ואמר לו איך שולח לחכם כך מעות לא ידעתי כונתו' (שורות 4-7).

באיגרת נוספת — משנת ש"י (1550) בענייני מסחר, המצויה באוסף מוצרי 9 IIIa (L2), שהמשכה מצוי באוסף קמברידג' TS AS 214,40 — מזכיר הכותב, יצחק ב"ר יחיאל ז"ל, את אברהם קולון בזה הלשון: 'וג"כ התייעץ עם איזה אהובך ואז תשלח [עם אברהם קולון שתוכל להתייעץ עמו כי הוא יודע הפריציי <מכל הסתורות> והבגדים ששלח (עמ' א, שורות 30-31).

90 ראה: אביצור, צפת, עמ' נח-נט; אביצור, שאלוניקי, עמ' קנא; בראודל, I, עמ' 564.

91 היה מחכמי ראשיד, ראה: סמברי, עמ' 156. מצאתי בגניזה עוד שתי איגרות ששיגר: וושינגטון — אוסף פריד 37; בהמ"ל 35, 15 ENA NS (בענייני מסחר). הלה נזכר במסמכי גניזה נוספים: בהמ"ל 36, 16, 17 ENA NS; 41, 23 ENA NS; 30, 58 TS Arabic. קמברידג'.

92 שניים מהם כבר הזכרנו: יעקב ן' תבון, ו'המעלם יעקב קשטרו'.

93 לא ברור למי משני האישים ששם יעקב, הנזכרים באיגרת זו, הכוונה — ושמה הכוונה ליעקב לוחמית, שאמנם כינוי משפחתו באיגרת זו שרד (שוליים, שורה 3). יהודי בשם זה נזכר באיגרת א, עמ' א, שורה 31.

ד. נוסח האיגרות⁹⁴

א. ניו־יורק-בהמ"ל 45, ENA 2727

ע"א	
1	נכנ]בד.....
2	נבון ונעלהן הגביר כהנר נר'ו אחר דרישת
3	שלומו וטובתו כל הימים שורותים אלו
4	להודיעו איך עתה קבלתי כתבו ותמה
5	אני כמה שכוחב כ"ת לי שלא קבל שום
6	כתב ממני וחי נפשי כי עם כל עובר
7	ושב אני כותב לכ"ת הם על יד יהודים
8	הם על יד רצים מעניין הנוצה עדיין
9	לא מכרתי אותה כי לא ראיתי דבר
10	שיכשר בעניי עד עתה כי עם ניקוליטה
11	לא יכולתי לעשות דבר היום דבר
12	לי ר' חליפה סרטור כי הדולפין
13	רוצה לקנות הנוצה אלא שרוצה
14	לתת בגדים מששים אינגראנה ⁹⁵ בע"ה
15	למחר אראה אותם אם הם טובים
16	ויתן אותם לי בתוך מצרים באולי
17	שאעשה דבר מעניין הדוגיאות עד
18	עתה לא ידענו דבר באתו טוב כי
19	הרבה זמן שלא בא שום ספינה
20	מערלים משום צד עם כל זה כתבתי
21	לכ"ת שאם יבא לו לידו איזה מין
22	טוב נוצה לערך טוב שיקנה
23	אפילו שעדיין לא מכרנו את
24	שהיא בכאן כי בע"ה לא חסר לנו
25	מעות כתב לי כ"ת איך כה"ר יעקב
26	לוחמית ⁹⁶ מכר ק' זהב בגדי משי
27	פלוריינטין ⁹⁷ על יד ר' יוסף פינטו שאל
28	יתרשל לקבל המעות מידו <<כים>> כי הם

94 להלן יובאו ציוני סוגריים אלה: אותיות או מילים שלא ניתן לפענחן, או השלמה מתבקשת, יסוגרו [...] ; אותיות או מילים בין השיטין — יסוגרו <...> ; אותיות או מילים שמחק הכותב יסוגרו <<...>> .

95 באיטלקית: in grane — אריג צבוע באדום.

96 הלה נזכר גם באיגרת ג, שורה 19.

97 הכוונה למכירת בגדי משי מפירנצה בק' זהב. על יבוא משי מפירנצה למזרח במאה ה-15 — ראה: אשתור, מסחר, עמ' 350-352.

29	אנשים רעים ובטוב עשה שמכר
30	בין הכל על[.....] לא בא
31	כ"ר יעקב לוחמית [..]בשפיעה ⁹⁸
32	פ[.....]מידו ושדול נמכרו
33	[.....]בע"ה היותר טוב שיוכל
34	[.....]כבר הלכו הספינות
35	[.....]מענין הכואב של
36	[.....]עד עשרים מיין־דיש
37	[.....]כל מ[.....]

(שוליים ימניים):

- 1 ש[מ]ן טוב במה שכתב לי כ"ת שאיני כותב לו איזה חדוש להודיעך כי פה לא יש שום סדר
- 2 פעמים כתבתי לכ"ת איך קבלתי הנוצה על יד המשרת הפ' בשלימות וכנראה לי שכ"ת א[נ]מר
- 3 יקחו אותם איזה רשע כדי לדעת עניניו ה' לא ימחול לו מי שיעשה זה

ע"ב

- 1 [.....]ת עתה מניח אותה שם
- 2 [.....]כי אראה אם אוכל
- 3 למכרין[ה] מ[ה] שיש לנו פה ונראה
- 4 לי שייך עומר הולך למצרים
- 5 כי גם צריך שאלך עכ"פ וקדום[!]
- 6 שאלך אני מפה אכתוב לכ"ת גם
- 7 תכתוב לי אם אותו הרשע משה
- 8 נלדיד⁹⁹ יבא פה מהרה ואם יראה
- 9 לכ"ת לשלוח גם כן הנוצה שקנה
- 10 עתה תעשה כמו שיראה לכ"ת כי
- 11 יכול להיות שימכר כי הספינה
- 12 עריסה¹⁰⁰ הולכת לויניציאה מהרה
- 13 ובוראי ימכר אין עוד חדש להודיע
- 14 לכ"ת עתה רק שלום¹⁰¹ הגביר יפרה וישגה
- 15 ויגדל לעד כנפשו הרמה וכנפש
- 16 הצעיר אברהם קולון יום ב' י"ז חשוון
- 17 וש¹⁰²

98 מלה מסופקת.

99 מלה מסופקת; אולי: עזיד?

100 כינוי לספינה?

101 האות האחרונה אינה ברורה, אך נראה שזו מ"ם סופית.

102 ושלום.

ב. אוסף מצרי (Mosseri IV 93 (L 100)

- 1 נכון ונעלה הגביר כה"ר נר"ו אחר דרישת שלומו וטובתו
- 2 כל הימים שורותים אלו להודיעו איך כתבתי לכ"ת באמת
- 3 על יד זיארומו ביוסקה <<שו>> אודיע איך היום <<באבו>>
- 4 באו הדוגיאות ועדיין הם לחוץ בעבור הזמן
- 5 שאינו טוב היום אמר לי הערל לשלוח הבגדים
- 6 ובע"ה אקח המעות ועם הראשון אשלח אותם
- 7 לכ"ת ובדוגיאות יש סחורות הרבה מלבד המעות
- 8 שאומרים שיש מאתים אלף פרחים אומרים שיש
- 9 ע"ד ארגזים קוראל¹⁰³ ונ"ד ארגזים קארבה¹⁰⁴ ואלף ככרים
- 10 נחושת קורס¹⁰⁵ וד' מאות ככרים נחושת מתרוב¹⁰⁶
- 11 וששים ארגזים כובעים וששים ארגזים בגדי משי
- 12 ומאה באלאש¹⁰⁷ בגדים <<אלה>> הכגדים הם מעטים
- 13 ואל יחוש כ"ת שמכרנו <הנוצה> קודם שבאו הדוגיאות
- 14 כי בע"ה לא נפסיד בכגדים כי <אם> דבר מועט
- 15 וקבלתי כתב מכ"ת איך אמר לו ר' אליעזר
- 16 שאני חייב לו ג' פרחים זהב יתן אותם לו
- 17 כ"ת ר' משה לוחמית¹⁰⁸ נ"ר עדיין לא ראיתי אותו
- 18 כי לפי דעתי שיותר משנה שהוא אומר
- 19 שרוצה לבא הנה ורוב שלו' מצדי לכה"ר
- 20 יעקב לוי נר"ו שאל ישכח לשאול לפרנסקו
- 21 גריסולין המעות שחייב לנו שהם קרוב ש'
- 22 פרחים זהב והפוליסה¹⁰⁹ היא ביד כ"ת בע"ה
- 23 כשיכנס הדוגיאות איכתוב לכ"ת
- 24 איזה חדוש ושלו'

(שוליים):

מאת הצעיר אברהם קולון יום ה' י"ב כסליו וש'

(מעבר לעמוד):

ליד הנכון ונעלה הגביר כה"ר יוסף ארדיעה נר"ו כמן...

- 103 באיטלקית: corallo — אלמוג. אלמוגים יובאו למצרים ולמזרח בידי הקאטאלנים — ראה: אשתור, מסחר, עמ' 235-236 ועוד, לפי המפתח.
- 104 אולי מאיטלקית: carbone — פחם?
- 105 סוג של נחושת. על ייבוא נחושת למצרים מאירופה — ראה: אשתור, מסחר, לפי מפתח, וכן במבוא למאמר זה.
- 106 סוג אחר של נחושת.
- 107 בערבית: כאלה — חבילה.
- 108 עליו ראה דברינו לעיל.
- 109 פוליסה — תעודה או שטר-חילופין. המונח במשמעות זו מצוי בלשון התקופה — ראה: גרבר, עמ' 58-59.

ג. סינסינטי-היברו יוניון קולג' HUC 1034

- 1 נכון ונעלה הגביר כה"ר נר"ו אחר דרישת
- 2 שלומו וטובתו כל הימים שורותים אלו
- 3 להודיע לכ"ת איך הגעתי פה יום ו' כי
- 4 נתעכבתי ברשיד ח' ימים כי לא מצאתי
- 5 גמלים <<יוסף>> וסוף שצרכתי לטעון רוב
- 6 הבשמים בג'רמי¹¹⁰ ועדיין לא מצאתי
- 7 למכור הנוצה וגם ר' יוסף לא עשה
- 8 דבר כי אין קונה וגם כן <<הזנגב>> הזנגביל
- 9 דאכול אין קונה במדודים¹¹¹ היום מכרתי
- 10 מהאנייר¹¹² של כ"ת ג' ככרים לערך ט'
- 11 זהב הככר <פחות רביע> מושם בספינה אבל עוד
- 12 לא שקלתי אותו אחלה פני כ"ת יקבל
- 13 מיד שבתי עייד יצ"ו כ"ה פרחים זהב
- 14 כי לא לקחתי שום דבר מאחיו ויקח
- 15 אותם ממנו עכ"פ¹¹³ ותמה איך כ"ת
- 16 לא כתב לי שום כתב מיום שיצאתי
- 17 משם ואם ח"ו יש במצרים מגפה קשה
- 18 יקח כ"ת כל הנכסים אשר ביד כה"ר
- 19 יעקב לוחמית¹¹⁴ ונרו¹¹⁵ וביד כה"ר
- 20 יצחק פורדוניל יצ"ו וישים אותם
- 21 באוצר כי עתה אינו זמן

(בשוליים הימניים):

- 1 להניח שום דבר ליד שום אדם ואחלה פני כ"ת יכתוב לי עם כל
- 2 עובר ושב אין עוד חדש להודיעך לכ"ת עתה רק רוב שלום מאת
- 3 הצעיר אברהם קולון יום ב' ה' אדר

(מעבר לעמוד):

ליד הנכון ונעלה הגביר כה"ר יוסף ארדיעה נר"ו ופג"ן

(בהמשך):

- 1 אודיע לכ"ת איך שקלתי האנייר שמכרתי קקל"ט
- 2 רוטולי ג' רביעים

110 כינוי לאוניה השטה על הנילוס — השווה: מסע משולם, עמ' 50-52.

111 במזומנים.

112 חומר אורגאני כחול לצביעת אריגים — Indigotin — מופק מצמח Indigo, וראה גם במבוא למאמר זה.

113 ראשי תיבות: על כל פנים.

114 נזכר גם באיגרת א, עמ' א, שורה 25-26, 31.

115 כך בכתב היד וצ"ל: נר"ו.

[.....]
 1 [.....] לו מעלת יקר
 2 [.....] טובות כמו ישראל נר"ו לר' יצחק סרוק¹¹⁶
 3 מצא בו [.....] יש שיעשה החכם נר"ו וכ"ת אני מן...
 4 אחלה יודיעני עניין כ"ר יצחק קארו¹¹⁷ והרי אמר לו היקר כ"ר אברהם
 5 קולון איך נתן לו ק"ג קוביות לתתם לחכם כה"ר יעקב¹¹⁸ נר"ו ואמר
 6 לו שכשיעבור על רשיד יאמר לו איך שולח לחכם כך מעות
 7 לא ידעתי כונתו לכן הכל יכתוב לי בארוכה גם אם יש בידו
 8 איזה כתב מאתו רוב שלום לחכם השלם גבירי החכם כה"ר
 9 יעקב ן' תבון¹¹⁹ ולפי שהמוביל נחץ¹²⁰ לא יחדתי לו כתב לכן יהיה
 10 ידו עם כ"ת בעניין חביבה מב"ת לבקש לה מנוח אשר יטב
 11 לה בה ויראה לו כתבי זה ואם יראה לכם שהוא יותר טוב
 12 הן המעלם יעקב קשטרו¹²¹ ואפשר לעשות הנה מה טוב אף
 13 שתתנו לו כנדוניה ש' פרחי' זהב הכל כאשר יראה לכם כי
 14 ידעתי כי חשובה בעינכם כאילו היא בתכם ושלום רב מאנת
 15 הצעיר מזומן לגזרתו משה ן' אבירדהם
 16 רוב שלום לגבירתי אמי ולאחותי ואסתר מב"ת
 17 נחץ יח תמוז

(שוליים בצד ימין):

1 [.....] החכם כ"ר אליהו בזה העניין ושולח לומר לנו כ"ר אליהו
 2 ...המעלם יעקב קשטרו וכתבתי לכ"ת זה אולי הוא
 3 ...[חומית¹²² נ"ע לכן כ"ת יחקור הטב וש"ש¹²³

116 אין עליו ידיעות נוספות, פרט לאיזכורו ברשימת חכמי מצרים, שבאוסף הגניזה בספרייה הבריטית בלונדון Or. 10599,27.
 117 באותה עת חי בדמשק חכם בעל שם זהה, שחתם על חשובה בהלכה — השווה: שו"ת אבקת רוכל לר' יוסף קארו, סימן קמד; ואולי היה שאר בשרו של מרן? ראה: דוד, קארו, עמ' ססט-שעא.
 118 לא ברור האם הכוונה לר' יעקב ן' תבון או לר' יעקב קאשטרו הנזכרים להלן, ושמה הכוונה ליעקב לחומית, הנזכר באיגרות א וג, וכן להלן — בכינוי משפחתו בלבד.
 119 מחכמי מצרים במחצית השנייה של המאה ה-16, וראה עליו במבוא למאמרנו.
 120 ממהר.
 121 מגדולי חכמי מצרים במחצית השנייה של המאה ה-16; ראה במבוא למאמר זה.
 122 שניים מבני משפחה זו, משה ויעקב, נזכרים לעיל, ושמה הכוונה ליעקב.
 123 ראשי תיבות: ושא שלום.

הפניות ביבליוגרפיות

ש' אביצור, 'צפת מרכז לתעשיית צמר במאה ה"ט"ו' [צ"ל ט"ז], ספונות, ו (תשכ"ב), עמ' מא-סט.	אביצור, צפת
— —, 'לתולדות תעשיית אריגי הצמר בשאלוניקי', ספונות, יב (תשל"א-תשל"ח), עמ' קמה-קסח.	אביצור, שאלוניקי
גדליה אבן יחייא, שלשלת הקבלה, כתב-יד מוסקבה — אוסף גינצבורג 652. כ"י אוקספורד-בודלי.	אבן יחייא אוקספורד
ש' אסף, מקורות ומחקרים בתולדות ישראל, ירושלים תש"ו.	אסף
A. Ashtor, <i>The Jews and the Mediterranean Economy, 10th-15th Centuries</i> , London 1983.	אשתור, יהודים
—, <i>Levant Trade in the Later Middle Ages</i> , Princeton 1983.	אשתור, מסחר
א' שטראוס (אשתור), תולדות היהודים במצרים וסוריה תחת שלטון הממלוכים, א, ירושלים תש"ד; ב, ירושלים תשי"א.	אשתור, תולדות
S.W. Baron, <i>A Social and Religious History of the Jews</i> ² , XVIII, Philadelphia 1983.	בארון
כ"י ניו-יורק — בית המדרש לרבנים.	בהמ"ל
מ' בניהו, 'עסקי ספרים בין קנדיאה למצרים, שתי תעודות מן הגניזה', יד להימן, קובץ מחקרים לזכר א"מ הברמן, בעריכת צ' מלאכי, לוד תשמ"ד, עמ' 265-255.	בניהו, עסקי
— —, 'תעודות מן הגניזה על עסקי מסחר שלארי' ועל בני משפחתו במצרים', ספר זכרון להרב יצחק נסים, סדר רביעי, ירושלים תשמ"ה, עמ' רכה-רנג.	בניהו, תעודות
F. Braudel, <i>The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II</i> , vols. I-II London-New York 1972.	בראודל
א' בשן, 'חופש הסחר והטלת מסים, ומכסים על סוחרי החוץ היהודיים באימפריה העות'מאנית במאות ה"ז-ה"י', ממזרח וממערב, א (תשל"ד), עמ' 166-105.	בשן, חופש
— —, 'חיי הכלכלה במאות ה"ז-ה"י', תולדות יהודי מצרים בתקופה העות'מאנית, בעריכת י"מ לנדאו, ירושלים תשמ"ח, עמ' 126-63.	בשן, חיי
S.D. Goitein, <i>A Mediterranean Society</i> Vol. 1, Berkely & Los Angeles & London 1967.	גריטיין, החברה
ח' גרבר, 'יזמה ומסחר בין-לאומי בפעילות הכלכלית של יהודי האימפריה העות'מאנית במאות ט"ז-י"ז', ציון, מג (תשל"ח), עמ' 67-38.	גרבר
א' דוד, 'השתלכות יהודי ארץ-ישראל בסחר היס-תיכוני בראשית התקופה העות'מאנית', היהודים והים התיכון, בעריכת א' טואף, וש' שוארצפוקס, רמת-גן תשמ"ט, עמ' טו-כח.	דוד, השתלכות
— —, 'לתולדות חכמים בירושלים במאה השש-עשרה', שלם, ה (תשמ"ז), עמ' 249-229.	דוד, חכמים
— —, 'יישובי היהודים במאות ה"ז-ה"י', תולדות יהודי מצרים בתקופה העות'מאנית, בעריכת י"מ לנדאו, ירושלים תשמ"ח, עמ' 26-13.	דוד, יישובי
— —, 'לתולדות הקהילה האשכנזית בירושלים במאה ה"ט', ותיקין, מחקרים בתולדות היישוב, בעריכת ח"ז הירשברג, רמת-גן תשל"ה, עמ' 33-25.	דוד, לתולדות
— —, 'מעמד הכלכלי של יהודי מצרים במאה ה"ט' לאור תשובות הרדב"ד', מקדם ימים, מחקרים ביהדות ארצות האסלאם, א (תשמ"א), עמ' 99-85.	דוד, מעמד
— —, 'ר' יצחק קארו, סיני, סו (תשל"ל), עמ' שסז-שעא.	דוד, קארו
— —, 'לתולדותיו של אברהם קאשטרו לאור מסמכים מן הגניזה', מיכאל, ט (תשמ"ה), עמ' קמז-קסב.	דוד, קאשטרו
— —, 'משפחת קשטלצו', סיני, סד (תשכ"ט), עמ' רפב-רפז.	דוד, קשטלצו

- —, 'עוד לעסקי המסחר של הרדב"ז על-פי תעודה בלתי ידועה מן הגניזה', פעמים, 32 (תשמ"ז), עמ' 131-134.
- דוד, ר' יצחק
- —, 'ר' יצחק די מולינא — מנהל בית המטבע במצרים', קרית ספר, סא (תשמ"ד-תשמ"ז), עמ' 368-370.
- הייד, מסחר
- W. Heyd, *Histoire du commerce de Levant au Moyen Age*, II, Leipzig 1936.
- הרטום ודוד
- מ"ע הרטום וא' דוד, 'ר' עובדיה ירא מברטנורא ואיגרותיו מארץ-ישראל, יהודים באיטליה, מחקרים יוצאים לאור במלאת מאה שנה להולדתו של מ"ד קאסוטו, ירושלים תשמ"ח, עמ' 24-108.
- הרמב"ם, רפואה
- ר' משה בן מימון, פרקי משה ברפואה, מהדורת ז' מונטנר, ירושלים תשי"ט.
- וינטר
- מ' וינטר, 'יהודי מצרים בתקופה העות'מאנית', פעמים, 16 (תשמ"ג), עמ' 5-21.
- זנה
- זנה, מפאולו הרביעי עד פיוס החמישי, ירושלים תשי"ד.
- טורניאנסקי
- ח' טורניאנסקי, 'צרוור איגרות בידיש מירושלים משנות השישים של המאה השש-עשרה', שלם, ד (תשמ"ד), עמ' 149-210.
- יעקבסון, יהודים
- ח' יעקבסון, יהודים בדרכי השיירות ובמכרות-הכסף של מקדוניה, תל-אביב תשמ"ד.
- יצחק לאטיש
- שאלות ותשובות רבי יצחק בן עמנואל מלאטאש, מהדורת מ"ד פרידלענדער, וינא תר"ן.
- כהן, מצרים
- A. Cohen, 'Sixteenth Century Egypt and Palestine: The Jewish Connection', in *Egypt and Palestine*, ed. by A. Cohen & G. Baer, Jerusalem 1984, pp. 232-240.
- ליטמן
- מ' ליטמן, 'היחסים דבין הקהלים במצרים במאות הט"ז והי"ז', פעמים, 16 (תשמ"ג), עמ' 29-55.
- מארכס
- א' מארכס, 'ר' יוסף איש ארלי ור' יוחנן טריוויש', קובץ מדעי לזכר משה שור, גויניורק תש"ה, עמ' 189-219.
- מסע משולם
- מסע משולם מוולטירה, מהדורת א' יערי, ירושלים תש"ט.
- משה באסולה
- משה באסולה, מסעות ארץ-ישראל, מהדורת י' בן-צבי, ירושלים תרצ"ח.
- נסים
- י' נסים, 'הגהותיהם של ר' יעקב קאשטרו ורבי יעקב צמח על שולחן ערוך', ספונות, ב (תש"ח), עמ' פט-קב.
- סמברי
- יוסף סמברי, דברי יוסף, בתוך סדר החכמים וקורות הימים מאת א' נויבאור, חלק א, אוקספורד תרמ"ח, עמ' 115-162.
- פילאדלפיה
- כ"י פילאדלפיה — מכון אנברג (לפנים אוניברסיטת דרופסי).
- קמברידג'
- כ"י קמברידג', ספרית האוניברסיטה.
- רוזן
- מ' רוזן, 'הפאטוריאה — פרק בתולדות המסחר היס-תיכוני במאות הט"ז-י"ד', מקדם ומים, מחקרים ביהדות ארצות האסלאם, א (תשמ"א), עמ' 101-131.
- שאלות מהרי"ט
- שאלות ותשובות מהרי"ט צהלון החדשות, א-ב, ירושלים תשמ"מ-תשמ"א.
- שוחטמן, מבוא
- א' שוחטמן, מבוא לשו"ת ר' מאיר גאויזון, א, ירושלים תשמ"ה.
- שוחטמן, מקורות
- —, 'מקורות חדשים מן הגניזה לפעילותו המסחרית של האר"י במצרים', פעמים, 16 (תשמ"ג), עמ' 55-64.
- שוחטמן, עוד
- —, 'עוד לדמותו ולקורותיו של ר' אברהם קאסטרר, ציון, מת (תשמ"ג), עמ' 387-405.
- שו"ת אבקת רוכל
- ר' יוסף קארו, שו"ת אבקת רוכל, ירושלים תש"כ.
- שו"ת הרדב"ז
- ר' דוד אבן אבי זמרא, שאלות ותשובות, ווארשא תרמ"ב.
- שו"ת מתנות
- שאלות ותשובות מתנות באדם, ההדיר י' בוקסנבוים, תל-אביב תשמ"ג.
- שייבר ובניהו
- א' שייבר ומ' בניהו, 'פניית חכמי מצרים אל הרדב"ז וחכמי צפת להשקט מחלוקת שפרצה בקהילתם', ספונות, ו (תשכ"ב), עמ' קכה-קלד.
- שפיגל
- י"ש שפיגל, 'הרב ר' יעקב קשטרו (מהריק"ש) וחבוריו', עלי ספר, טז (תש"ן), עמ' 5-36.